

ВОДИЧ ЗА ВАЖЕЧКАТА ЛЕГИСЛАТИВА И АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ПРОЦЕДУРИ ВО РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Водичот е изработен во рамките на проектот
“Зајакнување на капацитетите за поддршка на
руралниот развој во Југоисточна Европа”

ВОДИЧ
ЗА ВАЖЕЧКАТА ЛЕГИСЛАТИВА И
АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ПРОЦЕДУРИ ВО
РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Подготвен од:
Рубин Николоски

Април, 2021

СОДРЖИНА

Листа на кратенки	3
1. Вовед	4
2. Рурален туризам	5
3. Основни правни прописи кои го регулираат работењето во руралниот туризам во Северна Македонија	5
4. Правни прописи за давање на угостителски услуги од страна на физички лица	6
5. Процедура за регистрација – потребна документација	9
6. Категоризација на туристички капацитети во рурална средина	10
7. Туристичка такса за физички лица	12
8. Даноци за физички лица кои нудат туристички услуги во рурална средина	12
9. Препораки за управување со селско домаќинство кое нуди услуги од областа на руралниот туризам	14
10. Промоција и продажба на туристички услуги во рурална средина	15
11. Позитивни и негативни аспекти од работењето во руралниот туризам	16
12. Како до задоволни гости	19
13. Одржлив развој и ЕУ перспектива на руралниот туризам	20
14. Позитивни и негативни примери	20
15. Корисни линкови	21
16. Заклучоци	22

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

АППТРМ	Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот во РСМ
АТТА	Светска Асоцијација за авантуристички туризам
ГИЗ (GIZ)	Германско друштво за меѓународна соработка
ЕЗФРР	Европски Земјоделски Фонд за Рурален Развој
ЕУ	Европска Унија
ЗЗП	Заедничка Земјоделска Политика на ЕУ
ИМЛ	Меѓународен стандард за Водич во Планина
ИПА	Инструмент за претпристапна помош на ЕУ
ИПАРД	Инструмент за претпристапна помош на ЕУ – Рурален Развој
ISO	Стандарди на Меѓународна Организација за Стандардизација
ИТ	Информатичка технологија
КОВИД 19	SARS-CoV-2 коронавирус
ЛЕАДЕР	
Програма	Liaison Entre Actions de Développement de l'économie Rurale
МзЕ	Министерство за Економија
МКД	Македонски Денар
РСМ	Република Северна Македонија
СВГ РРД	
SWG RRD	Постојаната група за регионален рурален развој во Југоисточна Европа
УЈП	Управа за јавни приходи
УНЕСКО	Организацијата за образование, наука и култура на Обединетите нации
НАССР	Стандард со кој се прави анализа на опасности и критичните контролни точки

1. ВОВЕД

Водичот за важечката легислатива и административните процедури во руралниот туризам во Северна Македонија е изработен во рамките на проектот “Зајакнување на капацитетите за поддршка на руралниот развој во Југоисточна Европа” поддржан од Германското друштво за меѓународна соработка (GIZ) а во рамките на активностите на Постојаната група за регионален рурален развој во Југоисточна Европа (SWG RRD). Намената на Водичот е на едно место да обезбеди систематизирани информации поврзани со правната подлога која на национално ниво го дефинира, уредува, мониторира, поддржува и контролира развојот на руралниот туризам.

Руралниот туризам е комплексна дејност која вклучува огромен број на чинители со различни мандати и надлежности па затоа во содржината на Водичот покрај прегледот на најважните правно-административни процедури во делот на категоризацијата на руралните капацитети даден е и поширок опфат на теми кои вклучуваат позитивни и негативни примери од развојот на оваа гранка, врската помеѓу одржливиот развој и европската перспектива, поимно дефинирање на руралниот туризам како и даночната политика која ја регулира оваа дејност. Оттука, очекувањата се дека содржината на Водичот ќе

најде корисна примена кај сите чинители на руралниот туризам, пред се понудувачите на туристички услуги во рурални средини, граѓанскиот сектор и секако, единиците на локалната самоуправа. При креирањето на содржината на Водичот, користени беа официјални административни извори и беа остварени теренски посети за собирање на практични информации од физички лица и компании вклучени во туристичкиот бизнис.

Бидејќи искуствата покажуваат дека административно-правниот контекст во една област често е предмет на промени и реформи, авторот на Водичот и неговите издавачи препорачуваат неговата содржина и покрај детално разработените легалистички секции да се користи само информативно и како извор за обезбедување на ориентациони насоки. Деталите за правните процедури од областа на руралниот туризам, заинтересираните страни треба да ги побараат од надлежните институции, пред се Министерството за Економија (МЗЕ) и единиците на локалната самоуправа. Во рамките на својата мисија и експертиза, издавачот на Водичот и неговиот автор стојат на располагање да обезбедат дополнителни информации за обработените теми, за сите заинтересирани страни, без разлика на општествениот сектор од кој тие доаѓаат.

2. РУРАЛЕН ТУРИЗАМ

Veronika Kovalenko/Shutterstock.com

Во теоријата постојат повеќе класификации на различните видови на туристички услуги и постојат исто толку дефиниции за тоа што одреден тип на туристички производ треба да опфаќа. Руралниот туризам, според општоприфатеното поимање претставува тип на туристичка дејност во која се создаваат и се продаваат туристички услуги во рурална средина а коишто содржат елементи од секојдневието, опкружувањето, културата и економијата на една рурална заедница. Притоа, најпрепознатливите компоненти на еден рурален туристички производ се автентичната рустикална архитектура, локалната храна и пијалоци, чистата околина и локалната култура и традиција. Бидејќи руралниот туризам, скоро без исклучок, подразбира престој на гостите во мали семејни домови, гостопримството на домаќините е еден од неговите најважни атрактивно-мотивациски компоненти. Во македонскиот контекст, начинот на функционирање и содржината на руралниот туризам целосно се поклопува со дефиницијата за авантуристички туризам на Светската Асоцијација за Авантуристички туризам (АТТА), споед која овој тип на производ претставува автентична комбинација на активности кои вклучуваат чиста животна средина, физичка активност и локална традиција односно култура.

Пред почетокот на КОВИД 19 пандемијата, руралниот туризам и во светски, и во домашни рамки, забележуваше исклучително високи стапки на раст, и во поглед на ноќевањата и во поглед на бројот на гости. Само за пример, 33%

од вкупниот број на туристичките ноќевања на територијата на Европската Унија (ЕУ) се реализираат во рурални средини, додека во нашата земја, и покрај недостатокот на официјална статистика од оваа област, неформалната комуникација со понудувачите на услуги од овој тип укажува на нагорен тренд на пораст на стапките на руралниот туризам. Руралниот туризам може да биде значајна развојна алатка за локалната економија на една рурална средина затоа што овозможува нејзина диверзификација, односно генерирање на дополнителни приходи за локалното население кои што не се директно поврзани со традиционалните економски гранки како што е земјоделството и неговите подгранки. Со речиси 44% популација која живее во рурална средина и скоро 2/3 од својата територија покриена со планински предели и масиви, три прогласени национални паркови и четврт во фаза на прогласување, Северна Македонија (PCM) има одлични услови за развој на рурален туризам, кој за разлика од масовниот туризам, ако е правилно практикуван, може да има исклучително поволно влијание врз животната средина и останатите ресурси на заедницата. Овој вид на туризам има позитивни ефекти врз локалната економија, затоа што од вкупниот износ кој гостите го трошат за време на нивното патување во локалната дестинација остануваат повеќе од 65%, а преку руралниот туризам има можност и да се влијае врз запирањето на негативните демографски трендови кои подолго време се реалност во нашите рурални средини.

3. ОСНОВНИ ПРАВНИ ПРОПИСИ КОИ ГО РЕГУЛИРААТ РАБОТЕЊЕТО ВО РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Руралниот туризам, од аспект на систематски развој, планирање, уредување, регулирање, мониторинг и контрола, претставува исклучително комплексна област. Бидејќи скоро без исклучок овој вид на туризам се практикува во оддалечени рурални средини кои неретко имаат и некаков степен на формална заштита или на природната околина или на културното наследство на нивната територија, регулативата која има влијание врз секторот ги надминува дури и националните рамки. Ова вклучува меѓународни конвенции, меѓудржавни договори и билатерални и мултилатерални меморандуми. Најпрепознатлив пример за ова е меѓународниот статус на заштитено подрачје на Организацијата за образование, наука и култура на Обединетите Нации (УНЕСКО) апликативно во Охридско-Струшкиот регион како и биосферниот резерват на УНЕСКО - Преспа, кој опфаќа делови од Охридско-Преспанскиот басен и тоа во три држави, РС Македонија, Албанија и Грција.

Националното законодавство поврзано со секторот рурален туризам може да се категоризира во две категории: основни правни прописи кои го регулираат секторот туризам и комплементарни правни прописи кои посредно имаат

влијание врз неговиот развој. Во основните законски прописи кои имаат директно влијание врз развојот на туристичките политики и имаат регулациска улога при давањето на туристички услуги од овој вид, спаѓаат Законот за туристичка дејност и Законот за угостителска дејност, но, поради комплексноста на руралниот туризам и следните законски прописи мора да бидат земени во предвид: Закон за такса за привремен престој, Закон за градба, Закон за земјоделство и рурален развој, Закон за заштита на животната средина, Закон за вино, Законите со кои се прогласуваат националните паркови Пелистер, Галичица и Маврово, Закон за планинарски патеки, Закон за заштита на природата, Закон за ратификација на спогодбата помеѓу ЕУ и РМ со кој се воспоставува ИПА инструментот, Закон за просторно и урбанистичко планирање, Закон за лов, Закон за квалитет на земјоделски производи, Закон за органско производство, Закон за безбедност на храна, Закон за занаетчиство, Закон за води и Закон за регионален развој како и Законот за локална самоуправа односно сетот на закони кои го регулираат процесот на децентрализација во земјата.

4. ПРАВНИ ПРОПИСИ ЗА ДАВАЊЕ НА УГОСТИТЕЛСКИ УСЛУГИ ОД СТРАНА НА ФИЗИЧКИ ЛИЦА

Правните прописи за давање на туристичко-угостителски услуги односно услуги за сместување и услуги за исхрана во рурална средина, доминантно се уредени со Законот за туристичка дејност и Законот за угостителска дејност. Ове два прописи ја даваат правната рамка за регулација на секторот туризам општо, додека одредени нивни делови и директно ги регулираат активностите поврзани со руралниот туризам. Важно да се напомене е дека нити еден од двата закони немаат поимно разграничување нити прецизна дефиниција за поимот рурален туризам, односно низ нивната содржина можат да се сретнат сродни поими од типот на “услуги во селски и етно туризам”, “еколошки туризам” или “селски туризам”. Иако навидум различно, праксата покажува дека во суштина се работи за истиот тип на туристичка дејност како кај претходно споменатата дефиниција за рурален туризам.

Законот за туристичка дејност, уште на почетокот на својата содржина дава објаснување дека вршители на туристичка дејност покрај правни лица, трговски друштва и трговци-поединци, можат да се јават и физички лица. Според законот, туристичките услуги може да дава и физичко лице кое е регистрирано кај градоначалникот на општината. Притоа, дадено е поимно објас-

нување на терминот **“услуги во селски и етно туризам”** каде истите се дефинирани како престој на туристите во селски домаќинства поради одмор и рекреација. Истиот закон дава објаснување и за тоа дека под поимот туристички услуги се подразбираат и услугите за организирање и посредување во продажба на, меѓудругите, и на услуги на селски, бањски, здравствен, спортски, ловен и други видови туризам. Според законот, туристички услуги во селскиот и етно туризам се: изнајмување на коњи за јавање, фото-сафари, изработка и продажба на домашни ракотворби, сувенири, инструменти и други производи и услуги во селското домаќинство. Под услуги во еколошки туризам во смисла на овој закон се смета престојот во подрачја со посебни природни карактеристики, како и во заштитени подрачја заради одмор, рекреација и разгледување на природните убавини и тоа исклучиво на законски уреден начин. Под туристички услуги кои физичките лица можат да ги даваат, законот ги подразбира и изнајмувањето на превозни средства заради разгледување на природни убавини, продажбата на плодови од природата, давањето објаснување на природните убавини како и други услуги со кои не се нанесува штета на природата и тоа во согласност со начините утврдени со некој од посебните за-

кони. Многу важен аспект при давањето на услугите од руралниот туризам опишани погоре а во согласност со самиот закон е определбата тоа да се врши со посредување на вршителите на туристичка, односно угостителска дејност, врз основа на договор.

Надзор над работата на градоначалникот на општината по однос на водењето на регистарот за физичките лица кои повремено вршат туристичка дејност на туристички водич и туристички придружник, како и водењето на регистарот за давањето на услугите во селски и етно-туризам и другите видови на угостителски услуги од мал обем, врши Министерството за Економија на РСМ. Работите на инспекцискиот надзор на вршителите на туристичката дејност регистрирани во регистарот што го води градоначалникот на општината, вршат овластени инспектори на општината. Притоа, нивната надлежност опфаќа и инспекција на исполнувањето на условите и начинот на вршењето на туристичката дејност на туристичките водичи и туристичките придружници но и на исполнувањето на условите за селски и етно-туризам.

Законот за угостителска дејност од друга страна пак, ги уредува условите и начинот на вршењето на угостителската дејност и ги дефинира угости-

телските услуги како приготвување и послужување на храна, приготвување оброци заради консумирање на друго место, послужување на алкохолни и безалкохолни пијалаци, приготвување и послужување на топли и ладни напивки и вршење на услуги за сместување. Комплементарно со Законот за туристичка дејност и Законот за угостителска дејност нотира дека угостителска дејност можат да вршат трговски друштва и трговци поединци запишани во трговски регистар (наречени угостители), додека физичките лица кои согласно со одредбите на овој закон вршат угостителска дејност се регистрираат во регистарот што го води градоначалникот на општината. Формата и содржината, како и начинот на водење на овој регистар ги пропишува Министерството за Економија на РСМ.

Според Законот за угостителска дејност, во селските домаќинства се даваат услуги на издавање на соби и апартмани, чиј сопственик или носител на правото на користење е член на селското домаќинство, и тоа најмногу до десет соби, односно 20 легла. Освен тоа, во селските домаќинства можат да се подготвуваат и послужуваат топли и ладни јадења, пијалаци и напивки главно од сопствено производство најмногу за 50 лица (излетници) истовремено. Во селски-

те домаќинства можат да се даваат услуги на дегустација на вино или ракија, како и служење на храна од домашно производство во уреден дел од станбен или деловен објект, во затворен, покриен со натстрешник или отворен простор, најмногу за 50 лица (излетници) истовремено. Заради подобрување на квалитетот на угостителската понуда, во селските домаќинства излетниците (лицата кои престојуваат во селските домаќинства) можат да подготвуваат јадења,

пијалаци и напивки за свои потреби. За услугите на физичките лица во угостителските објекти за сместување во рамките на селските домаќинства во руралните средини, по задолжителната категоризација се издава посебна ознака сончогледче.

Според истиот закон, на еден објект под заеднички покрив може да се издадат одобренија за вршење на угостителска дејност на повеќе физички лица, при што едно исто физичко лице

може да: 1) изнајмува станови за одмор и соби во колективни станбени згради, чиј сопственик е носител на правото на користење, при што лицето може да добие повеќе од едно одобрение за вршење на угостителска дејност, но притоа вкупниот број на станови за одмор и соби во кои врши угостителска дејност по основ на сите издадени решенија на едно исто лице да не надминува 10 соби или 20 легла и 2) да изнајмува куќи, апартмани и соби за одмор во индивидуални станбени објекти чиј сопственик е носител на правото на користење, при што во еден индивидуален станбен објект под заеднички покрив може да се издаде повеќе од едно одобрение, но притоа вкупниот број на апартмани и соби за одмор во целиот објект по основ на сите издадени решенија за вршење на угостителска дејност да не надминува 10 соби или 20 легла. Физичкото лице ги издава собите, апартманите, куќите и становите за одмор преку туристичка агенција и туристичко биро врз основа на договор кој содржи: **1) име и презиме на физичкото лице и ЕМБ, 2) решение за упис во регистарот, 3) место, улица и број на објектот во кој се даваат услугите, 4) видот на услугите и бројот на гости на кои може да им се дадат услугите, 5) категорија на објектот во кој се даваат услугите, 6) износот на посредничката провизија и 7) обврските на физичкото лице до кои треба да се придружува согласно одредбите на Законот за угостителска дејност.** Доколку овој Договор престани да важи со негово раскинување, туристичката агенција и туристичкото биро, раскинатиот договор треба да го достават до подрачната единица на Упра-

вата за јавни приходи, финансиската полиција, санитарната инспекција и државниот пазарен инспектор, во зависност од седиштето на објектот.

Физичките лица кои даваат услуги врз основа на Законот за угостителска дејност се должни: 1) на видно место да ги истакнат пропишаниот вид и категоријата на објектот утврдена со решение од надлежниот орган; 2) на видно место на влезот на објектот да го истакнат називот на услугите кои ги даваат со пропишаните ознаки; 3) во просторијата во која се вршат услугите на видно место да ги истакнат цените на услугите за сместување, **на пропишан и вообичаен начин** и да се придржуваат кон истакнатите цени; 4) да му издадат на гостинот сметка со назначен вид, количина и цена на дадените услуги (за секоја дадена услуга одделно), а при давање услуги за сместување да се наведе во сметката и износот на цената за престој; 5) да водат книга за евиденција на гостите и 6) на видно место во објектот да го истакнат телефонскиот број на Државниот пазарен инспекторат. Градоначалникот на општината, до 15 јануари во тековната година, за претходната година доставува извод од регистарот од на категоризирани угостителски објекти до Министерството за Економија, со цел формирање база на податоци на државно ниво. Градоначалникот на општината, двапати годишно, до 15 јануари во тековната година за претходната година и до 15 јуни во тековната година, доставува извештај од извршените промени во регистарот на категоризирани угостителски објекти, до Министерството за Економија.

5. ПРОЦЕДУРА ЗА РЕГИСТРАЦИЈА – ПОТРЕБНА ДОКУМЕНТАЦИЈА

ViJpeg/Shutterstock.com

Според Законот за угостителска дејност, угостителските објекти се делат на основни и комплементарни а објектите кои се користат во руралниот туризам спаѓаат во втората категорија. Министерот за Економија ги пропишува минимално-техничките услови на објектите за вршење на угостителската дејност, како и условите за категоризација за вршење на угостителската дејност. Покрај минимално-техничките услови, за вршење на угостителска дејност мора да биде исполнето и следното: објектот да може да се стави во употреба, во истиот да функционираат санитарно-здравствени услови како и условите за заштита при работа, заштитата и унапредување на животната средина, противпожарна заштита и условите за заштита од бучава пропишани со закон. Физичките лица кои согласно одредбите на Законот за угостителска дејност сакаат да почнат да вршат угостителска дејност, поднесуваат барање за упис во регистарот до градоначалникот на општината, на кое барање во прилог се доставува:

- пријава до Државниот пазарен инспекторат за исполнети минимално - технички услови,
- доказ за сопственост доколку се работи за физички лица кои вршат угостителски услуги за сместување во куќи, апартмани и соби,
- доказ за сопственост, или доказ за правото на користење, доколку се работи за селски домаќинства во кои се даваат услуги на издавање соби и апартмани и
- доказ за платена административна такса во износ од 50 денари.

Службеното лице од општината кое ја води постапката, по службена должност ги прибавува погоренаведените докази од надлежен јавен

орган во рок од три работни дена од поднесувањето на барањето. Формата и содржината на образецот на барањето за упис во регистарот го пропишува Министерот за Економија. Градоначалникот на општината во рок од осум дена, од денот на приемот на барањето за упис донесува решение за упис во регистарот. Градоначалникот на општината во рок од осум дена, од денот на приемот на барањето за упис во регистарот треба да донесе решение за одбивање на барањето за упис во регистарот, доколку барањето е некомплетно. Формата и содржината на образецот на ова решение исто така го пропишува Министерот за Економија на РСМ.

Физичките лица, кои се регистрирани во регистарот на градоначалникот во општината во која ги нудат своите услуги, во рок од 15 дена, од денот на престанување на вршење на дејноста за која се регистрирани треба да поднесат барање за престанок на важење на решението за упис во регистарот. Како прилог на барање се доставува и решение за упис во регистарот на физичките лица кои вршат угостителска дејност и доказ за платена административна такса во износ од 50 денари. Службеното лице од општината кое ја води постапката по службена должност го прибавува доказот за платена административна такса од сопствената евиденција во рок од три работни дена од поднесувањето на барањето додека градоначалникот на општината врз основа на поднесеното барање, во рок од осум дена донесува решение за престанок на важење на решението за упис на физичкото лице од регистарот кој тој го води. Формата и содржината на барањето и решението поврзани со оваа постапка ги пропишува Министерот за Економија на РСМ.

6. КАТЕГОРИЗАЦИЈА НА ТУРИСТИЧКИ КАПАЦИТЕТИ ВО РУРАЛНА СРЕДИНА

Според Законот за угостителска дејност, угостителските објекти се делат на основни и комплементарни а објектите кои се користат во руралниот туризам спаѓаат во втората категорија. Според одредбите на Законот за угостителска дејност, физичките лица можат да даваат: конфекционирани угостителски услуги во наменски подвижни објекти, угостителски услуги за сместување и исхрана во куќи, угостителски услуги во апартмани и соби за одмор, угостителски услуги во селски домаќинства и угостителски услуги во пловни објекти.

Категоризацијата на куќите, становите и собите за издавање од страна на физичките лица и селските домаќинства ја врши градоначалникот на општината. За услугите на физичките лица во угостителските објекти за сместување во рамките на селските домаќинства во руралните средини, по задолжителната категоризација се издава посебна ознака. Согласно Правилникот за начинот и поблиските критериуми за добивање на ознаката во селските домаќинства во руралните средини, како и формата и содржината на образецот на ознаката, објектот на селското домаќинство треба да биде уреден и опремен во согласност со традицијата на крајот во кој се ноаѓа истиот. Уредувањето и опремувањето на објектот треба да обезбеди непречено и сигурно движење и престој на гостите и членовите на домаќинството, непречен проток на стварите и со-

joyfull/Shutterstock.com

одветно чување на стоката, храната и пијалокот. Во објектот на селското домаќинство - собите во куќите, станите за одмор и собите кои се издаваат на гости можат да бидат еднокреветни, двокреветни и повеќекреветни. Површината на собата треба да изнесува најмалку 7 m^2 за еднокреветна и 10 m^2 за двокреветна соба, не сметајќи ги во тоа споредните простории како што се бања, ВЦ, претпростор и балкон. Површината на бањата со ВЦ-то треба да изнесува најмалку $2,5 \text{ m}^2$, претпросторот со мијалник 1 m^2 , а дневниот престој со просторот за послужување и кујнскиот простор (доколку е организирана исхрана) 9 m^2 . Внатрешната височина во собите со рамен кров и просечната висина на собите со кос кров од подот до таванот треба да изнесува најмалку 2,4 метри. Селското домаќинство кое на гостите им дава услуга за исхрана, алкохолни и безалкохолни пијалоци (појадок, полупансион, пансион, останати топли и ладни јадења), треба во близина на објектот да има угостителски содржини кои одговараат на капацитетот, опремени и уредени на соодветен начин за подготовка и конзумирање на храната. Селското домаќинство може на отворен простор или во просторија, односно затворен простор да подготвува храна на традиционален начин (ражен, скара, сач, фурна, котел и сл.). Селското домаќинство кое послужува храна и пијалоци во задолжителните угостителски содржини (ресторан, тераса)

може истите да ги послужува и надвор од тие содржини во традиционални објекти во состав на селското домаќинство или во уреден простор во руралното опкружување надвор од селското домаќинство. Доставата на храна и пијалоци и приборот за послужување, како и послужувањето надвор од селското домаќинство треба да биде во соодветни посатки. Во просторијата за послужување на гости каде има поставено маси, треба да биде обезбеден простор од најмалку 4 м² за една маса со четири столови. Во угостителските објекти во кои гостите покрај пулт или шанк се послужуваат со храна и пијалоци, треба да биде обезбеден простор од најмалку 0,8 м² по еден гостин несметајќи го просторот зафатен со опремата (пулт, шанк и слично).

За угостителски објект за исхрана категоризиран како национален ресторан - меана, Министерството за Економија издава посебна ознака. За да може да ја добие оваа ознака, угостителскиот објект треба да ги исполни следниве критериуми: 1) да има извршена категоризација согласно со Закон за угостителска дејност, со неизминат рок на важност; 2) понудата на храна во листите за јадење треба да му биде во сооднос од најмалку 70% домашни традиционални јадења споредбено со интернационалните јадења, додека понудата на вино и други пијалаци треба да биде во сооднос од најмалку 80% вина и други пијалаци произведени во РСМ споредбено со интернационални вина и други пијалаци; 3) при надворешното и внатрешното уредување на угостителскиот објект да се употребуваат природни материјали, како и мотиви од домашната

традиционална култура, народни инструменти, носии, покуќнина - садови и слично; 4) облеката на персоналот треба да има апликации и мотиви од традицијата и 5) музиката која ќе се изведува во угостителскиот објект треба да биде изворна со акустичен звук. За добивање на ознаката национален ресторан - меана, угостителот поднесува барање до Министерството за Економија. Со барањето се приложува: 1) решение од Централниот регистар на РСМ и 2) решение за извршена категоризација. Постапката за добивање на ознаката национален ресторан меана ја спроведува Комисија составена од пет члена. Комисијата ја формира Министерот за Економија и е составена од еден член на Министерството кој е и Претседател на Комисијата, еден член од Министерството за култура, еден член од Кабинетот на заменик-претседателот на Владата на РСМ задолжен за економски прашања и за координација со економските ресурси, еден член од туристичките комори и еден член од угостителското стопанство. За спроведената постапка Комисијата изготвува решение во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на барањето, доколку се исполнети критериумите. Решението за добивање на ознака меана се издава со важност од три години. Трошоците за добивање на ознаката ги сноси угостителот додека нивната висина ја определува Министерот за Економија врз основа на реално направените трошоци за работење на Комисијата и подготвувањето на решението. Министерството за Економија го води Регистарот за националните ресторани – меани. Ознаката за национален ресторан – меана е стандардизирана плочка во

форма на правоаголник со димензии 21 x 30 cm и дебелина од 1mm, изработена од високополиран нерѓосувачки челик (материјал INOX 18/10). На ознаката се впишани следните податоци: На горниот дел од плочката испишан е на македонски јазик називот *Република Македонија* и под него Национален ресторан – меана, а на долниот дел од плочката на англиски јазик. Помеѓу натписите на македонски и англиски јазик, нацртан е графичкиот симбол – котле, чиј контури се во црна боја, а засенетите делови во боја на бакар. На горниот лев агол на котлето има два полулака, едниот во жолта, а другиот во црвена боја. На долниот дел од котлето има два полулака во сина и зелена боја. Димензијата на симболот е 17 x 26 cm.

За да може да се добие ознаката сончогледче според Законот за угостителска дејност, угостителските објекти за сместување во рамките на селските домаќинства во руралните средини

треба да ги исполнат следниве критериуми: 1) да имаат извршена категоризација од страна на градоначалникот на општината во која делуваат со неизминат рок на важност; 2) при надворешното и внатрешното уредување на угостителскиот објект да имаат употребувано природни материјали како и мотиви од традиционалната култура, народни инструменти, носии, покуќнина - садови и слично и 3) топлите и ладни јадења, пијалаци и напитоци кои ги послужуваат да бидат домашни и еколошки произведени. Постапката за добивање на ознаката сончогледче ја спроведува Комисија составена од три члена а која е формирана од Министерот за Економија во чиј состав влегуваат еден член на Министерство за Економија, еден член од туристичките комори и еден член од угостителското стопанство. За спроведената постапка Комисијата изготвува решение во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на барањето, доколку се исполнети критериумите. Решението има важност од три години. Трошоците за добивање на ознаката сончогледче ги сноси носителот на селското домаќинство додека нивната висина ја определува Министерот за Економија врз основа на реално направените трошоци за работење на Комисијата и подготвувањето на решението. За добивање на ознаката сончогледче угостителот поднесува барање до давателот на ознаката кон кое се приложува: 1) документ од регистарот на физички лица кои вршат угостителска дејност што се води во општината и 2) решение за извршена категоризација. Министерството за Економија води регистар за добивање на ознаката сончогледче.

7. ТУРИСТИЧКА ТАКСА ЗА ФИЗИЧКИ ЛИЦА

Давателот на угостителските услуги во куќа, апартман, соба за одмор е должен да ги пријавува гостите во полиција на посебна пријава за домашни и странски гости и истите задолжително да ги доставуваат до полициската станица. Притоа, во пријавата се наведува и бројот на ноќевања додека податоците за легитимитетот и престојот на гостинот, сопственикот на сместувачкиот објект ги евидентира во пријавата врз основа на личната карта односно пасошот на гостинот. Еден примерок од заверена пријава се доставува на гостинот. Давателот на угостителските услуги во рурална средина е должен да води евиденција за престојот на гостите во својот сместувачки објект во Книга за домашни односно странски гости. Книгата за домашни односно странски гости се заверува во Министерството за внатрешни работи, врз основа на Решението за категоризација на сместувачкиот објект односно потврда од регистарот на физичките лица кои вршат угостителска дејност од мал обем кој се води во рамките на локалната самоуправа. Податоците за легитимитетот и престојот на гостинот сопственикот на сместувачкиот објект ги евидентира во соодветните графи на Книгата за гости врз основа на личната карта односно пасошот на гостинот. Според Законот

за такса за привремен престој, вршителите на угостителската и туристичката дејност се должни од пријавените гости да наплатат туристичка такса во износ од 40 МКД за секое ноќевање. Според истиот закон, такса за привремен престој не плаќаат државјаните на РСМ и тоа: лица до 18 години, слепи и глуви лица и лица со телесна инвалидност, ученици кои се во ученички екскурзии и кои изведуваат настава во природа, лица кои се на лекување, сопственикот на сместувачкиот објект (куќа, соба, стан за издавање) и неговото семејство, учесници на спортски игри и натпревари организирани од страна на синдикат, младинци и студенти државјани на РСМ сместени во младински одмаралишта и домови. Спортисти од РСМ (поединци и екипи), кога се подготвуваат на натпревари плаќаат такса за привремен престој во износ од 10 МКД дневно. Наплатената такса за привремен престој вршителите на туристички услуги треба да ја уплатат најдоцна до петнаесеттиот ден во тековниот месец за изминатиот месец и тоа 80% од нејзиниот износ на сметка на единиците на локалната самоуправа додека 20% од наплатената такса за привремен престој, вршителите на угостителската дејност ја уплатуваат на сметка на Буџетот на РСМ.

8. ДАНОЦИ ЗА ФИЗИЧКИ ЛИЦА КОИ НУДАТ ТУРИСТУЧКИ УСЛУГИ ВО РУРАЛНА СРЕДИНА

Согласно Законот за данок на личен доход под личен доход се подразбира и доходот што обврзникот го остварува од издавање под закуп и подзакуп на недвижен и подвижен имот. Основа за пресметување на данокот на доходот од закуп претставува бруто-доходот намален за нормираните трошоци во висина од 10% од доходот, доколку станува збор за неопремени недвижности – стан, куќа, деловен простор, викендица и слично, додека основа за пресметување на данокот на доход од закуп на опремени станбени и деловни простории претставува бруто-доходот намален за нормираните трошоци во висина од 15% од доходот. Според

верзијата на Законот за данок на личен доход која е во примена од 01.01.2020 година, данокот на доход во 2020, 2021 и 2022 година, се плаќа по стапка од 10%. Физичкото лице (закуподавач) доколку недвижниот имот го издава преку туристичко биро/агенција, во тој случај обврската за изготвување и поднесување на електронската пресметка „е-ППД“, има исплатувачот на доходот (туристичкото биро/агенција). Исплатувачот, пред секоја исплата на закупнината е должен до Управата за јавни приходи (УП) да достави Пресметка на аконтација на данок за доходот од закуп и подзакуп. Исплатувачот е должен на обврзникот (физичкото лице) при секоја исплата да му издаде примерок од пресметката за аконтацијата на данокот и платените придонеси. По одобрување на пресметката УП доделува Фолио број и се издава Рекапитулација за прием со статус „Одобрена“ и збиен налог за едновременно плаќање на данокот на личен доход и исплата на нето доход. Од даночен аспект, во случаи кога физичките лица кои изнајмуваат соби не се регистрирани согласно Законот за угостителска дејност, односно во случаи кога физичките лица кои издаваат под закуп недвижен имот директно доходот го остваруваат од физички лица, во тој случај според Законот за личен доход обврз-

никот кој во текот на годината остварува доход кој подлежи на оданочување со данок на доход врз основа на овој закон е должен да поднесе електронска пресметка на аконтација на данок на доход и докази до Управата за јавни приходи за:

1) доход од закуп и подзакуп, остварен од издавање на физички лица, во случаи кога обврзникот остварува бруто-доход, до 10-ти во месецот кој следи по месецот во кој е склучен договорот, односно до 10-ти во месецот кој следи по месецот во кој имотот е предаден во закуп или подзакуп, доколку во договорот е утврдено одложено издавање;

2) доход остварен од издавање имот под закуп и подзакуп на физички лица во случаи кога времетраењето на закупот е пократко од 31 ден во еден месец, до 10-ти во месецот кој следи по месецот на издавање.

Согласно Правилникот за начинот на пресметка и уплата на аконтациите на персоналниот данок на доход, формата и содржината и начинот на доставување и одобрување на електронската пресметка за приход и данок, обврзникот (физичкото лице), кој во текот на годината остварува приход кој подлежи на оданочување врз основа на Законот за личен доход, за целите на пополнување и доставување на електронската пресметка „е-ППД“ се регистрира на системот „е-Персонален данок“ на e-pdd.ujp.gov.mk. По регистрацијата на системот, физичкото лице при пополнување на електронската пресметка за до-

ходот остварен од издавање на опремен недвижен имот го избира следниот вид на доход:

T6	Доход од закуп и подзакуп	S6.2.	Доход од закуп на опремени станбени и деловни простории
----	---------------------------	-------	---

По приемот и обработката на електронската пресметка „е-ППД“, службено лице од Управата за јавни приходи преку електронскиот систем „е-Персонален данок“, ја одобрува пресметката на обврзникот, со доделување Фолио број и издава Рекапитулација за утврдување на аконтација на данокот на доход со статус „Одобрена“ и налог за плаќање на данокот на доход. Исто така, согласно овој закон, аконтација на данокот на доход утврден во одобрените пресметки се плаќа најдоцна до 15-ти во месецот за претходниот месец. Плаќањето на данокот на доход кај носителот на платниот промет се врши на образец ПП53. Управата за јавни приходи изготвува годишна даночна пријава за обврзникот, која ги содржи податоците за остварениот доход и платените аконтации на данокот во текот на годината за која се утврдува данокот.

9. ПРЕПОРАКИ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО СЕЛСКО ДОМАЌИНСТВО КОЕ НУДИ УСЛУГИ ОД ОБЛАСТА НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ

Сместувањето во мали, најчесто фамилијарни објекти со автентична рустикална архитектура кои содржат комплементарни објекти со специфична намена за практикување на руралната економија, во светски рамки претставува основа на руралниот туризам. Всушност, една од главните разлики помеѓу останатите видови на туризам и руралниот туризам е тоа што самиот туристички производ во случајот на руралниот туризам се гради околу селското домаќинство, неговиот имот, неговата економија, неговиот начин на функционирање, неговата култура и обичаи и социјални норми. Оттука, без ефикасно, квалитетно и одржливо управување со селските домаќинства и ставањето во функција на сите нивни атрибути, развојот на руралниот туризам нема да бидевозможен. Следејќи ја теоријата но и праксата во ЕУ и кај нас, следните препораки можат да се сметаат за докажани алатки за постигнување на оваа цел:

Одлично познавање и исполнување на потребите, барањата и очекувањата на домашните и странски гости. Иако луѓето коишто живеат на овие простори имаат одлична традиција на гостопримство, потребно е постојано да се следат модерните трендови во туристичката индустрија и истите да се адаптираат на локални услови. Бројот на патници пред пандемијата со КОВИД 19 на светско ниво растеше со двоцифрени бројки и секоја сезона се ставаа во функција нови дестинации. Следствено, очекувањата на луѓето кои се впуштаат во туристички патувања посебно во региони како што е Балканскиот Полуостров и кои претходно имаат огромно тури-

стичко искуство, постојано растат и се менуваат. Следењето и прилагодувањето на работата на домаќинствата кон модерните побарувања никакво не треба да значи губење на автентичноста, напротив, тоа е одлична шанса континуирано да се унапредува квалитетот на туристичките услуги и да се создаваат задоволни гости.

Воведување на високо ниво на стандарди во работењето. Ова не ги опфаќа само формално пропишаните стандарди туку и оние непипшаните, кои ги применуваат останатата конкуренцијата и поразвиените дестинации. Запазувањето на стандардите се однесува на целокупното работење на домаќинството, почнувајќи од општата хигиена во објектот, начинот на приготвување и послужување на храна, третманот на отпад, начинот на комуникација и со гостите но и со соработниците (тур операторите, превозниците и водичите), потоа, функционалноста и техничката исправност на апаратите и покуќнината, но општите и специфичните вештини на домаќините кои се ставаат во туристичка функција, како на пример кулинарството, познавањето на странски јазици, занаетчиството и слично. Високата стандардизација во работењето треба да ги опфати и техничките аспекти на водењето на бизнисот, како што е на пример политиката на резервации, а особено внимателно треба да се применува во одбирањето на соработници кои на гостите на домаќинството им даваат дополнителни услуги вклучувајќи ги водичите, транспортерите, параглајдинг инструкторите, фармерите, затоа што тие претставуваат исклучително важен дел од севкупното доживување

на туристичкиот производ.

Постојана едукација. Туристичкиот бизнис претставува една од најбрзорастечките индустрии на светско ниво (пред пандемијата со КОВИД 19) и побарувачката на неговите пазарни сегменти со себе нови високи очекувања од секоја дестинација и од секој нејзин понудувач на услуги. Оттука, исклучително важно за секој вклучен во овој сектор е постојано, формално или неформално, да ги зајакнува своите општи и специфични знаења, и тоа од сите области, со цел поквалитетно да одговори на очекувањата на своите клиенти. Во “новото нормално”, едукацијата, покрај техничко-фактографските и административни познавања и вештините од одредена специфична област, потребно е да вклучи и стекнување на нови знаења од информатичка технологија (ИТ), интернетот и користењето на електронски алатки и апликации во секојдневното работење.

Вмрежување и креирање на поконкретна понуда. Во македонскиот контекст, конкурентноста на една рурална (микро) дестинација, покрај од квалитетот на нејзините услуги директно зависи и од квантитетот, односно обемот на услуги кои таа може да ги испорача, мерено преку бројот на гости кои нејзините чинители може да ги опслужат во даден момент. Не секоја рурална дестинација во земјата може да прифати и да опслужи по ист стандард поголема група на гости, особено во делот на сместувањето, што во старт ја минира можноста за развој на организиран систем на рурален туризам. Токму поради ова, руралниот развој често и се сведува на стихийни процеси без систематска соработка на

Туринг Македонија

руралните чинители со тур операторите, односно, не во форма која подразбира континуирано и однапред договорено опслужување на организирани групи. Руралните микро дестинации мора да ги зајакат своите капацитети преку вмрежување, односно, локалната “конкурентција” мора да започне да соработува помеѓу себе, за да може целата дестинација да стане поконкретна и да креира попримамлива понуда и тоа за поголем број на гости кои ќе доаѓаат од различни пазарни сегменти, во текот на што е можно поголем број на месеци во годината.

10. ПРОМОЦИЈА И ПРОДАЖБА НА ТУРСТИЧКИ УСЛУГИ ВО РУРАЛНА СРЕДИНА

Туристичкиот бизнис претставува една од индустриите кои го темелат своето работење на воспоставување на персонален пристап и добри меѓучовечки релации. Пред КОВИД 19 пандемијата, и покрај целата развиеност на ИТ технологијата, достапноста на интернетот и високото ниво на електронска писменост на сите вклучени во туристичкиот бизнис, сепак главните алатки за воспоставување на нови соработки во оваа индустрија беа саемите и директните бизнис состаноци. Оттука, многу е важно за понудувачите на услуги од руралниот туризам да имаат одлична соработка со што е можно поголем број тур оператори од земјата и странство, затоа што тие можат да им обезбедат директен пристап до нови пазари и да им донесат нови гости. Дополнително, со цел промоција на своите производи, понудувачите на рурални туристички услуги треба да имаат квалитетна соработка и со локалните и националните институции задолжени за туристичка промоција, како што се туристичките бироа, организациите за управување со дестинација, локалната самоуправа и секако Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот во РСМ (АППТРМ). АППТРМ има директна надлежност, мандат и финансиски средства за организирана промоција на државата и нејзините туристички потенцијали која вклучува посета на

саеми, платена промоција во странски медиуми или организација на фам тури. Иако поддршката од АППТРМ не може да биде наменета за поединечен корисник, сепак одржувањето на добра и ефикасна соработка со Агенцијата може да донесе бенефит за понудувачите на туристички услуги во руралните средини.

Покрај ова, како главни алатки во својата промотивно-продажна стратегија, руралните туристички оператори треба да вклучат сопствена веб страна, социјални медиуми и присуство на специјализирани светски веб страни и платформи како што се Trip Advisor, Booking или AirBnB. И пред КОВИД 19 пандемијата, промоцијата и продажбата во руралниот туризам претставуваа клучни алатки за привлекување на поголем број на туристи во и вон сезона, но, она што здравствената пандемија го предизвика е забрзување на примената на интернетот како главна алатка за маркетинг и комуникација со потенцијалните клиенти на сметка на традиционалните промотивни алатки. Ефектите од оваа промена сеуште се тешко мерливи бидејќи во подолг континуитет постојат сеприсутни рестрикции за патување на светско ниво, но сепак, голема е веројатноста тие продолжат да зафаќаат се поголем дел од маркетинг стратегиите. Притоа, понудувачите на рурални туристички услуги мора да ги запа-

SWG Архива

SWG Архива

зат основните правила кои важат во работата со е-алатките како што се: презентирање на точни, јасни и прецизни информации, автентичен, лесен и едноставен изглед, одлична естетика, доследност и функционалност (пр. можност за резервации). Исто така, земајќи го во предвид

придонесот на донаторската заедница за развојот на руралниот туризам во земјата, понудувачите на рурални услуги треба да ги искористат и можностите кои овој сегмент ги нуди. Иако тие не секогаш се во форма на директна финансиска помош, благодарейќи на големото искуство и технички капацитет кои овие институции ги имаат, квалитетната соработка со нив докажано може да го унапреди севкупниот перформанс на руралниот туризам.

11. ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ АСПЕКТИ ОД РАБОТЕЊЕТО ВО РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ

Како и во секоја област на комерцијално делување така и во руралниот туризам постојат позитивни и негативни аспекти во работењето. Специфичноста во случајот кај руралниот туризам произлегува од фактот што, овде, една иста категорија може лесно да премине од позитивен во негативен контекст, најчесто како последица на нејзиниот обем, интензитет или (не)правилното управување со истата. Но, благодарение на туристичката наука и светската туристичката пракса, особено онаа од најразвиените дестинации за рурален туризам, може да се даде јасно предвидување за тоа што може да се појави како позитивен или негативен аспект при одреден начин на практикување на руралниот туризам. Исто така, постојат и начини како позитивните аспекти во целост да ги надминат негативните, односно како неповолните аспекти да се неутрализираат, или барем да се сведат на безопасен минимум. Добра околност е и дека постојат механизми на спречување или управување со можните негативни појави, чија пак практика зависи исклучиво од луѓето и институциите кои се вклучени во руралниот туризам како бизнис, или пак имаат мандат во неговото планирање и развој. Сумирано, пресекот на најважните позитивни и негативни аспекти кои неретко можат да се прелеат од една во друга категорија во зависност од нивниот интензитет,

обем или управување е даден подолу:

Повеќе приходи во руралната економија. Незамарувајќи ги останатите аспекти на туризмот, во својата суштина оваа дејност претставува бизнис категорија. Комерцијалното работење во туризмот несомнено дека е предуслов за негов одржлив развој, поголем број на инвестиции, подобар животен стандард па дури и разубавување на локалната средина. Во случајот со руралниот туризам, економскиот аспект е дополнително нагласен затоа што скоро половината од гостите на руралните средини доаѓаат од странски земји што значи дека туризмот носи странски девизи и генерира невидлив извоз. Руралниот туризам претставува една од најмоќните алатки за воведување на разноликост (диверзификација) во руралната економија, односно обезбедување на приходи кај локалното население покрај тие кои доаѓаат од примарното земјоделско производство. Кај правилно управуваниите дестинации, приходите од туризам имаат и неколкукратен мултипликаторен ефект, па така освен давателите на туристички услуги, корист од развојот на туризмот во локалната средина имаат и производителите на земјоделски производи, занаетчиите, трговците, сточарите и, секако, локалната самоуправа преку прибирањето на туристичката такса и давачките за комуналии,

доколку се зголеми интересот за градење на нови резиденцијални или деловни објекти. Според АТТА, кај овој вид на туризам, дури 65% од парите кои гостите ги трошат за време на нивно патување остануваат во локалната економија затоа што туристичкиот производ доминантно го сочинуваат локални добавувачи: сместување, водичи, изнајмување на опрема, транспортери, исхрана.

Нови работни места. Развојот на туризмот може да доведе директно и индиректно до создавање на нови работни места во локалната економија. Заради своите специфики, руралниот туризам има потреба од ангажирање на работни профили кои често подразбираат некаква супспецијалност што пак значи и исплата на повисоки надоместоци/хonorари. Па така, покрај стандардните професии без кои туризмот и угостителството не можат да се замислат како што се готвачи, послужувачи, шанкери, возачи, рецепционери, кај руралниот туризам се појавува и потреба од гастрономи со познавање на локалната кујна, водичи во планина, водичи на велосипедски тури, пилоти за тандем-параглајдинг, водачи/јавачи на коњи или магариња, тревкари, билкари, занаетчии, возачи на квадови, офф роуд возила, скијачи, нуркачи и сл. Всушност, благодарение на руралниот туризам, скоро секој припадник на локалната рурална заедница може да го претвори своето хоби во доходовна активност. Се разбира, основен предуслов за ова е претворањето на рекреативното занимавање со одредена активност во професионална услуга да ги запази сите постоечки стандарди, односно, доколку е возможно, да помине процес на формална национална или меѓународна сертификација.

Главниот предизвик во делот на работните места во туризмот генерално, а особено нагласено кај руралниот туризам, секако дека претставува нивната сезонска концентрација во одреден дел од годината, кој често се поклопува со пикот на активностите во примарната економска активност на руралната заедница, земјоделството. За да се превенира оваа неповолна состојба, потребен е систематски пристап во планирањето на стратегијата за развој на туризмот во една локална заедница и создавање на услови, особено кај помладата популација, да се впушти во локалните туристички текови и да ги доживее бенефитите кои може да ги донесе оваа дејност.

Намалување на миграцијата. Едно непишано правило во туризмот вели дека пред да стане една дестинација доволно атрактивна за туристи, мора прво да стане атрактивно место за живеење на своите жители. Ова, поврзано со претходните две категории, покажува дека негативните демографски трендови во руралните средини кои се случуваат насекаде во земјите во развој, во голема мера се предизвикани, меѓу другото, и од неповолната економска ситуација која веќе подолг рок е присутна во овие средини. Можеби ниските примања и рудиментираноста на локалната економија не се одлучувачкиот фактор, но, негативните ефекти кои тие ги носат со себе како што се недостатокот на квалитетна социјализација, речиси и непостоењето на култура и културна понуда, лоши услови за образование, лоша инфраструктура, отсуство на медицински услуги и сл. сериозно придонесуваат за галопирачки стапки на миграција и стареење на руралните средини. Туризмот, доколку се организира и практикува на одржлив начин,

несомнено може да ги подобри состојбите во сите претходнонаброени аспекти. Тој може да генерира дополнителни приходи за сите категории на граѓани, да иницира изградба на инфраструктура (патна, комунална, спортско-рекреативна), да ја подобри културната понуда, па дури и естетски да ја подобри самата рурална средина преку хортикултурно уредување, урбанизација и воведување на организиран систем за управување со отпад.

Заштита на животната средина и културните вредности на локалното население. И по дефиниција и според пракса, руралниот туризам не може да постои без чиста животна средина и можноста гостите непосредно да се запознаат со културните особености на локалното население. Оттука, овие два аспекти имаат исклучително важно значење за оваа дејност па сите нејзини чинители (треба да) настојуваат да ги штитат и унапредуваат колку што е можно повеќе. Тоа најдобро би било да се прави формално, преку воведување на некаков степен на заштита од страна на надлежните институции, но бидејќи ова несекогаш е доволно, потребно е свеста и добрите навики, особено кај населението кое живее во руралната средина, да бидат на највисоко ниво. Домашните и странските гости, високо ја ценат заштитата на природното и културното богатство, и без разлика на историографските, културолошките, биолошките или антрополошките факти кои тие ги имаат како свои атрибути, доколку основите постулати (чисто, незагадено, уредено) не се запазени, тогаш не само што природното и културно богатство губат вредност, туку можат да генерираат и негативен, контраефект. Од друга страна, руралниот тури-

зам носи со себе и реален ризик од деградација на културните и природни атрибути на една рурална средина особено доколку во краток период во неа се појави зголемен број на гости чиј патувачки бон тон не е на највисоко ниво. Во таков случај, одговорноста за спречување на оваа појава целосно отпаѓа на туристичките чинители и локалното население кои мора да применат алатки за ова да го превенираат. Една од нив е во фазата пред доаѓање во дестинацијата, гостите ненаметливо да се едуцираат и информираат за вредностите што ќе ги доживеат, односно, на кој начин со своето однесување ќе можат да придонесат за нивното зачувување.

Губење на автентичноста на руралната средина. Поврзано со претходното, значително зголемениот број на туристи во една рурална средина, особено во краток период кога дестинацијата од ниту еден аспект не е подготвена да прими поголем број на гости, може да придонесе и кон деградација на изворноста и автентичноста на културолошките и природните особености на истата. Целосно неоправдано, локалното население стихийно, дури и понекогаш несвесно, може да се впушти во комерцијализација, извртување, пренагласување и слични други негативни појави со кои се деградираат основните вредности на самиот туристички производ. Ова, не само што не е оправдано, туку има и контраефект кај самите гости затоа што нивниот примарен мотив за патување е доживување на нешто оригинално и автентично, а никако не нешто што е кич или лоша копија.

Зголемени инвестиции и изградба на инфраструктура. Овој аспект, исто како и другите, може да има исклучително позитивна конота-

ција или пак разорувачки негативна. Факт е дека развојот на една рурална средина како атрактивна туристичка дестинација ги раздвигува тековите на пазарот на недвижности во истата, ги мобилизира потенцијалните инвеститори да градат нови комерцијални објекти, семејствата кои имаат наследен имот од претходните генерации да започнат со негова реконструкција и ставање во функција дури и да е тоа само за задоволување на нивните сопствени потреби, а локалното население да започне со активности за проширување и надградба на своите објекти за домување. Поради зголемениот притисок на општата јавност, во случај на брз пораст на нивната атрактивност, фокусот кон руралните средини се става и од страна на локалната самоуправа, која има мандат да гради патна, комунална, социјална, образовна, културна и спортска инфраструктура, но и да воведи организиран систем за управување со отпад во нив. Сето ова, може да биде исклучително позитивно доколку се планира и спроведува согласно законската регулатива, односно ако е со крајна цел да се постигне одржлив развој на руралната средина. Во спротивно, може да се нанесе штета од несогледливи размери, чија санација, за жал, во одредени случаи може да биде и невозможна мисија.

12. КАКО ДО ЗАДОВОЛНИ ГОСТИ

Иако звучи како исклучително тешка задача, одговорот на оваа дилема може да биде прилично едноставен. Најголем дел од руралните средини во нашата земја изобилуваат со природно и културолшко наследство кое може да се стави во туристичка функција. Понатаму, добар дел од овие средини сеуште имаат активно население кое може да се вклучи во туристичките текови, не само како работна сила туку како “атрактивност” сама по себе, затоа што тие се носите-

Туринг Македонија

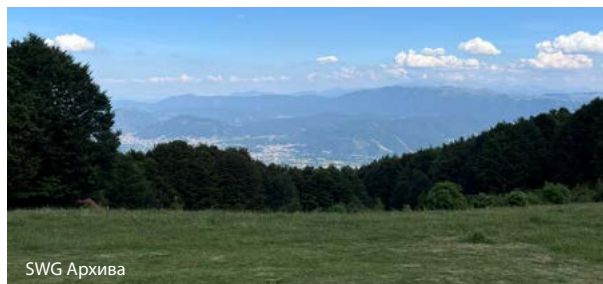
Туринг Македонија

Туринг Македонија

ли на локалната традиција и животен стил, кои пак се исклучително важни атрактивно-мотивациски фактори, посебно за странските гости. Руралните средини сеуште се ризница кога е во прашање традиционалната храна и гастрономија, додека во нивните атари се изградени најважните културно-историски споменици во земјата кои уживаат највисоки статуси, како на државна така и меѓународна заштита. Природните богатства ги имаат во изобилие, а неретко нивната непосредна околина има и некаков степен на заштита, национален парк, споменик на природа, резерват или заштитено подрачје. Гостопримството и високата почит кон гостите претставуваат наследна особина на руралното население. Сето ова, дава идеални предуслови за генерирање на задоволни гости, кои се всушност и најдобрата маркетинг алатка за една рурална дестинација. Она што треба да се направи е да се креира добар туристички производ, кој ќе биде доволно атрактивен, конкурентен и лесен за адаптација и потоа истиот да се презентира

на пазарот. Притоа, чинителите на туризмот не смеат да заборават дека нивните гости, особено тие кои доаѓаат од странските пазари, имаат зад себе огромно патувачко искуство по сите континенти од светот, и дека уште при промоцијата, а секако и реализацијата на туристичкиот производ, мора да се однесуваат со целосна почит кон потребите и очекувањата на гостите. Пристапот кон гостите мора да биде искрен, автентичен, базиран на взаемна почит и доверба. Секаков вид на обид за манипулација со гостите, дури и најминорна, речиси без исклучок ќе биде препознаен, а штетата која ова може да ја на-

SWG Архива

несе неколкукратно ќе ги надмине замислените “бенефити” од истиот. Комуникацијата со гостите треба да биде на исклучително високо ниво, затоа што понекогаш одредени недоразбирања можат да се премостат само благодарение на доброта и отворена обострана комуникација.

Бидејќи руралниот туризам е комплексна дејност во чиј развој директно влијание имаат повеќе фактори, улогата на јавниот сектор, особено на локалната самоуправа е исклучително важна за спомнување во овој контекст. Имено, многу често праксата покажува дека искуството на гостите од целокупниот туристички производ може да биде сериозно нарушено од лошите јавни услуги, лошата патна инфраструктура или несоодветното управување со цврстиот отпад. Во одреден број на случаи, во оваа листа може да се додадат и сектори чие функционирање го надминува туризмот како што се јавниот здравствен систем, царинските власти и граничната полиција. Тематиката поврзана со ефикасноста и целисходноста на работата на овие сектори е исклучително комплицирана, па речиси и не постои објективен пристап при нивната оценка. Сепак, факт е дека тие имаат огромно влијание и значително можат да придонесат за создавањето на (не)задоволни гости.

13. ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ И ЕУ ПЕРСПЕКТИВА НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ

Ако се погледне содржината на најважните документи кои ја одредуваат ЕУ перспективата на земјата но и докумените кои ја планираат одржливиот развој на самата Европска Унија, многу лесно се гледа поврзаноста на руралниот туризам и стратешката визија за развој. Почнувајќи од Буџетот на државата, Програмата за работа на Владата, Националната стратегија за рурален развој, Програмата за финансиска поддршка на руралниот развој, Инструментот за претпристапна помош на ЕУ, на национално ниво, или пак Заедничката Земјоделска Политика на ЕУ, ЛЕАДЕР Програмата (*Liaison entre actions de développement de l'économie rurale*) и Буџетот на Европскиот Земјоделски Фонд за Рурален Развој (ЕЗФРР), многу лесно се стигнува до заклучокот дека руралниот развој, односно руралниот туризам како неизбежен дел од него, имаат важно место во европската агенда. За овој сектор, покрај стратешката определба, воспоставена е и добра финансиска рамка која треба да го поддржи неговиот развој. Само за илустрација, Националната ИПАРД програма за периодот 2014-2020 година предвидува околу 60 милиони евра за рурален развој, додека ЕЗФРР на ЕУ за период од 2021-2027 година изнесува нешто

Туриг Македонија

повеќе од 95 милијарди евра. Покрај планирачките политики, во случајот со руралниот туризам и праксата ја потврдува неговата важност и одлична перспектива. И во претходните, нормални услови на работење, евидентна беше заинтересираноста, посебно кај странските пазари, за туристичката понуда на руралните средини, кои важат за активни носители на националната традиција, односно се дестинации каде што сеуште може да се доживее историјата и културата на заедницата која живее таму, и тоа на непосреден

и автентичен начин. Во “новото нормално”, огромен број од патувањата во време на КОВИД 19 пандемија подразбираат престој во рурална средина, со што бројот на гости, особено од домашниот пазар, во овие дестинации остана релативно висок. Благодарение на нивната динамичност, добар дел од руралните бизниси лесно се адаптираа на пазарната побарувачка и ја продолжија својата работа дури и во овој досега невиден контекст, кој речиси целосно го сруши туризмот во светски рамки.

14. ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ ПРИМЕРИ

Еден од најдобрите позитивни примери чија апликација може да придонесе за побрз и поодржлив развој на руралниот туризам секако дека е принципот на вмрежување, и тоа во рамки на дестинацијата и надвор од неа. Притоа, од исклучителна важност за квалитетниот развој на дестинацијата е во неа да се создаде вредноносен синџир кој ќе биде самоодржлив, динамичен и отпорен на негативни влијанија однадвор. Креирањето на добар вредноносен синџир во руралната средина може да ја направи истата препознатлива туристичка дестинација со квалитетен производ кој ќе го красат автентичност, конкурентност и иновација. Вклучувањето на што е можно поголем број локално население во создавањето, продажбата и реализацијата на туристичките производи ќе создаде чувство на сопствеништво кај заедницата за туристичкиот производ и ќе креира додадена вредност од работењето во туризмот. Поларизацијата и непостоењето на баланс во економијата на една рурална средина, може да биде извор на незадоволство во истата, па и да придонесе за нарушување на меѓучовечките односи, што би било погубно за развојот на нејзината туристичка приказна.

Соработката со надворешните чинители, односно јавниот и граѓанскиот сектор е исто така позитивна пракса од која во голема мера може да зависи развојот на туризмот во една рурална заедница. Локалните самоуправи имаат важна улога и во регулацијата на руралниот туризам и во создавањето на услови за негов развој преку изградба на инфраструктура, но, и преку можностите финансиски и технички да ги поддржат понудувачите на рурални услуги на патот кон нивниот прогрес. Во овој контекст, мора да се наведе еден од највоочливите проблеми со кој се соочуваат дел од руралните средини во земјата а тоа е административна неподготвеност на локалната самоуправа за целосно исполнување на своите надлежности во делот на руралниот туризам, конкретно, непостоење на Комисија за категоризација на рурални капацитети и неводење на регистар на градоначалникот со понудувачи на туристички услуги во рурална средина. Праксата покажува дека овој проблем, иако повеќе како исклучок отколку како правило, сепак е присутен, и дека во земајќа постојат вакви примери и тоа во општини со исклучителни потенцијали за развој на рурален туризам. Како резултат на оваа состојба се појавува неформал-

но функционирање на понудувачите на туристички услуги, нелојалјна конкуренција, намалени приходи од данок и несистематски развој на дестинацијата.

Граѓанскиот сектор претставува јадро кое има акумулирано огромна административна и техничка експертиза и лесно може да ги атикуира потребите на руралната заедница на начин и форма разбирлив за поширок спектар на чинители, како што се локалните или националните власти, донаторската заедница и слично, па оттука соработката на руралните бизниси со овој општествен сегмент може да донесе само бенефит за развојот на руралниот туризам. Сертификација и стандардизацијата во руралниот туризам треба да се применуваат секогаш кога

тоа е можно, затоа што тоа претставува одлика на современиот начин на работење. Странските пазари секогаш позитивно реагираат на формално воспоставената стандардизација во работењето, и тоа не само во делот на туристичко-гостителските услуги, туку и вдолж вредносниот синџир на целиот производ. Дел од стандардите кои интернационалниот пазар ги препознава а дестинацијата добро е да ги применува се на пример, HACCP стандардите (Hazard analysis and critical control points), EuroGites стандардите за квалитет на сместување во рурална дестинација, International Mountain Leader стандард за водич во планина или пак стандардите на Меѓународната Организација за стандардизација (ISO).

15. КОРИСНИ ЛИНКОВИ

Бидејќи намената на овој Водич пред се е од информативен карактер а неговата содржина опфаќа повеќе области чија законска регулатива и правни процедури се подложни на измени и надополнувања, препораката е сите заинтересирани корисници најточни информации поврзани со дејноста рурален туризам да побараат кај надлежните институции или кај некоја инстанца од мрежата на неговите поддржувачи, како што е SWG RRD. Двете главни институции кои имаат директен мандат врз легислативата поврзана со овој вид на туризам се Министерството за Економија чија веб страна дава детален преглед на законите од областа на туризмот, односно ги содржи сите Формулари од оваа област. Контакт детали за својата општина корисниците на Водичот можат да добијат преку веб страната на Заедницата на локалните самоуправи на РСМ, додека детали за инструментите за поддршка на руралниот туризам може да се најдат на веб страните на МзЕ во делот јавни огласи како и на веб страната на Инструментот за претпристапна помош компонента Рурален Развој во делот јавни повици. Информации поврзани со тур операторите кои работат дојдовен туризам во земјата може да се добијат преку веб страната на Националната Асоцијација за дојдовен туризам додека за можностите за вмрежување и промоција треба да се посети веб страната на Агенција за промоција и поддршка на туризмот. За директна продажба на руралните производи можат да се искористат светските платформи Booking.com и AirBNB.

16. ЗАКЛУЧОЦИ

Евидентен е фактот дека руралниот туризам претставува економска дејност која доколку правилно и организирано се развива и практикува, може да донесе огромни бенефити за руралните средини и нивните економии. Руралниот туризам може да придонесе и за заштита на животната средина и културните вредности на една заедница и да изврши промоција на земјата во пошироки рамки. Исто така, факт е дека и спротивно на ова, руралниот туризам доколку се остави на стихииен развој без јасна и прецизна стратешка рамка на делување може да направи голема штета врз ресурсите на една заедница и да ја уништи можноста за одржлив развој и на сегашната, но и на идните генерации.

За да се избегне непосакувано сценарио, покрај еснафските правила на однесување кои добро и се познати на фелата на руралниот туризам, мора на сила да функционира и квалитетна за-

конска регулатива која ќе има строг, но фер однос, кон сите засегнати страни и која пред се ќе се грижи да обезбеди одржливо искористување и управување со постоечките ресурси. Притоа, реалноста често покажува дека постоењето на законска регулатива на хартија само по себе не гарантира постигнување на нејзините цели, доколку отсуствува нејзина практична имплементација, за што пак потребно е активно вклучување на човечкиот фактор. Доколку крајната цел на сите чинители вклучени во туризмот е систематски и одржлив развој, тогаш пишаните и напишаните правила мора да се почитуваат од страна на сите. Дури, и доколку одреден сегмент од оваа област не е докрај правно регулиран, врвниот принцип кој треба да ги води сите вклучени е принципот на стремеж за придонес кон врвно добро, од кое бенфит ќе имаат сите, и сега и во иднина.

